

1. Kanta, dimensio

Lay 2.9, 4.5, 4.6

[http://math.tkk.fi/opetus/k3/03/L/LA2.html#Kanta ja dimensio](http://math.tkk.fi/opetus/k3/03/L/LA2.html#Kanta%20ja%20dimensio)

KRE 7.5. s. 354

Ajattelemme $\mathbb{R}^n$:n aliavaruutta H . Aivan samat päättelyt pätevät yleisemminkin mielivaltaisessa ("äärellisulotteisessa") vektoriavaruudessa.

- **Kanta** Vektorijoukko, joka virittää ja on LRT.
- **LA2/Lause 1** Esitys kannan avulla on yksikäsitteinen.
- **LA2/Lause 2** Avaruuden H jokaisessa kannassa on yhtä monta vektoria.
- **LA2/Määritelmä (dimensio)** Kannan (minkä tahansa) vektorien lukumäärä.

Kannaksi laajentaminen ja karsiminen

- **LA2/Lemma 1 (LRT-lemma)** Jos vektorijoukko $\{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_p\} \subset H$ on LRT ja jokin $\vec{v} \in H$ ei ole näiden lineaarikombinaatio, niin joukko $\{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_p, \vec{v}\}$ on LRT. (Vrt. Lay 4.3 Theorem 5 (The spanning set theorem))
- **LA2/Lause (kannaksi laajentaminen)** Aliavaruuden $H \subset \mathbb{R}^n$ LRT joukko voidaan laajentaa H :n kannaksi.
Tod: Käytetään (toistuvasti) LRT-lemmaa. □
- **LA2/Lause (kannaksi karsiminen)** Aliavaruuden $H \subset \mathbb{R}^n$ virittävä joukko voidaan karsia H :n kannaksi.
Tod: Käytetään (toistuvasti) LRT-lemmaa. □
- **Lay 4.5 s. 259/The basis theorem (kantalause)**
Olkoon H p -dimensioinen (ali)avaruus.
  1. Jokainen p :n vektorin LRT joukko on H :n kanta.
  2. Jokainen p :n vektorin virittävä joukko on H :n kanta.

Tod: 1. Olkoon $\{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_p\}$ LRT. Jos se ei virittäisi, voitaisiin se laajentaa H :n kannaksi. Ristiriita lauseen 2 kanssa.
2. Virittäköön $\{\vec{v}_1, \dots, \vec{v}_p\}$ H :n. Jos se ei olisi LRT, se voitaisiin karsia kannaksi, jälleen ristiriita lauseen 2 kanssa.
(Molemmissa päättelyissä pärjätään LRT-lemmalla, yksi askel riittää.) □

Rangi, nulliteetti, peruslause

Perjantain (10.11.) luennolla ratkaistiin eräs $A\vec{x} = \vec{0}$ ja muodostettiin nolla-avaruuden $N(A)$ kanta. Kertaukseksi vaikka LA3:n alku ("Nolla-avaruus").

Nähtiin, että $N(A)$:n kantavektoreita on yhtä monta kuin vapaita muuttujia.

Avaruus	Dimensio
Nolla-avaruus $N(A)$	nulliteetti, $n(A)$
Sarakeavaruus $\text{col}(A)$	rangi, $r(A)$
Riviavaruus $\text{row}(A)$	rangi, $r(A)$

Sarakevaruus ja sen dimensio

Viimeksi (pe) laskettiin ja todettiin:

1. Rivioperaatioissa sarakkeiden LRT/LRV-käytös säilyy.
2. Tukisarakkeet ovat LRT.
3. Ei-tukisarake voidaan lausua tukisarakkeiden lineaarikombinaationa.
  1. Lausutaan LRT/LRV-vektoriyhtälö rivimuodossa $A\vec{c} = \vec{0}$. Ratkaisut säilyvät samoina rivioperaatioissa, ja sitten vaan takaisin vektorimuotoon.
  2. Irrotetaan tukisarakkeet omaksi matrisikseen. Silloin kaikki sarakkeet ovat tukisarakkeita ja siis (HY):n ratkaisu on yksikäsitteinen. (Tai päätellään ihan suoraan "takaisinsijoittamalla".)
  3. Irrotetaan matriisista tukisarakkeet kerroinmatriisiksi ja sijoitetaan haluttu mielivaltaisesti valittu ei-tukisarake yhtälösystemin oikeaksi puoleksi. No, systeemi on konsistentti, kun viimeinen sarake ei ole tukisarake, joten ko. ei-tukisarake on tukisarakkeiden lineaarikombinaatio.

Riviavaruus

Lause Jos A ja B ovat riviekvivalentit, niin $\text{row}(A) = \text{row}(B)$.

Tod: Koska B :n rivit ovat A :n rivien lineaarikombinaatioita, niin B :n rivivektorit kuuluvat viritelmään $\text{row}(A)$, joten myös $\text{row}(B) \subset \text{row}(A)$. Mutta aivan yhtä hyvin kääntäen. $\square$

Lause Riviavaruuden kannan muodostavat $\text{ref}(A)$:n nollasta poikkeavat (siis tuki-)rivit. Siten todellakin rivi- ja sarakevaruuksilla on sama dimensio.

Tod: Tukirivit ovat LRT aivan samalla päättelyllä kuin tukisarakkeet. (Tukirivit ovat transpoosin tukisarakkeita.) Tukirivit ovat siis sekä LRT että virittävät (edellisen perusteella), ja muodostavat siten $\text{row}(A)$:n kannan.

Huom! Rivioperaatioissa rivivektoreille säilyy viritys, muttei LRT. Rivioperaatioissa sarakevektoreille säilyy LRT, muttei viritys.

Yhteenveto laskentaan:

$N(A)$: Ratkaistaan $A\vec{x} = \vec{0}$, kantavekt.: Yksi kutakin vap. muutt. kohti
 $\text{col}(A)$: Kanta: Tukisarakkeet poimitaan **alkuperäisestä** matriisista (ref-muodon vastaavat eivät yleensä viritä).
 $\text{row}(A)$: Kanta: ref-muodon ei-nollarivit.
(Alkuperäisen vastaavat eivät välttämättä LRT.)

Edellisen perusteella meille putoaa:

Lause[Rangilause] (KRE s. 333 Thm 1) Matriisin A rangi $r(A)$ (joka määritellään sarakevaruuden dimensioksi) = riviavaruuden dimensio. Toisin sanoen matriisin rangi on

$$\text{maksimi määrä LRT sarakkeita} = \text{maks määrä LRT rivejä.}$$

Erityisesti neliömatriisilla pätee: Rivit LRT $\iff$ sarakkeet LRT.

(Tätä olen usein kutsunut "lineaarialgebran ihmeeksi".) $\square$

Lause[Lineaarialgebran peruslause]

Olkoon A ($m \times n$)-matriisi.

$$n(A) + r(A) = n.$$

Tod: Tämäkin on jo perusteltu. Kerran vielä; sarakkeita on kahdenlaisia: tukisarakkeita ja ei-tuki- eli vapaiden muuttujien sarakkeita. $\square$

Neliömatriisit: Determinantit ja käänteismatriisi

A olkoon $(n \times n)$ neliömatriisi

Determinantit, kts. <http://math.tkk.fi/opetus/k3/04/L/DetInv.pdf>

Determinantin kehittämislaskelma, 25×25 -matriisi. Kertolaskuja $\sim 25!$.

Gaussilla $\sim 25^3$

```
octave:23> oper=factorial(25)
oper = 1.5511e+25
octave:22> tera=10^12;
octave:25> sek=oper/tera
sek = 1.5511e+13
octave:27> vuosia=sek/3600/24/365
vuosia = 4.9186e+05 % n. 500 000 vuotta
octave:28> gauss=25^3
gauss = 15625
octave:29> gauss/tera
ans = 1.5625e-08 % Gaussilla hujauttaa 1/(100 000 000) sekunnissa.
```

Algoritmillä on väliä!

Käänteismatriisi

Määr: $A(n \times n)$ on kääntyvä, (ei-singulaarinen, säännöllinen), jos on olemassa $B(n \times n)$ siten että

$$AB = BA = I,$$

missä I on $n \times n$ -yksikkömatriisi. Merk $B = A^{-1}$.

Huom: Jos $\exists A^{-1}$, niin se on yksikäsitteinen: Olkoot B ja C kaksi käänteismatriisia.

$$B = IB = (CA)B = C(AB) = CI = C$$

.

Lause 1 [Kääntyvyys ja rangi] □

$$A \text{ on kääntyvä} \iff r(A) = n$$

Tod: 1. Oletetaan kääntyvyys. Tarkastellaan (HY):ä $A\vec{x} = \vec{0}$. Kerrotaan puolittain A^{-1} :llä, ja saadaan: $x = A^{-1}\vec{0} = \vec{0}$. Siis (HY):llä vain triv. ratk (ja ratk. siis yksikäsitteinen), joten jokainen sarake on tukisarake.

2. Oletetaan: $r(A) = n$. Tällöin yhtälöllä $A\vec{x} = \vec{b}$ on yksikäsitteinen ratkaisu kaikilla $\vec{b} \in \mathbb{R}^n$. (Matriisin sarakkeet muodostavat $\mathbb{R}^n$:n kannan.)

Valitaan $\vec{b} = \vec{e}_j$, $j = 1, \dots, n$.

Ratkaisuvektorit $\vec{x}_j$ ladotaan sarakkeiksi: $X = [\vec{x}_1 \dots \vec{x}_n]$.

Tällöin $AX = I$.

Onko myös $XA = I$?

Yksityiskohdat luennolla. □

Huom! Edellisestä todistuksesta seuraa: Toinen ehdoista $AB = I$ tai $BA = I$ riittää käänteismatriisille.

Lause 2 [Kääntyvyys ja determinantti]

$$A \text{ on kääntyvä} \iff \det(A) \neq 0.$$

Tod: Riviooperaatiot eivät muuta rangia eivätkä determinantin 0-käytöstä.

$r(A) = n \iff \text{ref}(A)$:n kaikki sarakkeet tukisarakkeita $\iff \text{ref}(A)$:n kaikki diagonaalialkiot $\neq 0 \iff \det(A) \neq 0$.

$\det(A) = C d_1 \cdot d_2 \cdot \dots \cdot d_n$, $C \neq 0$.

Lause 3[Tulo ja transpoosi]

1. Jos A on kääntyvä, niin myös A^{-1} on kääntyvä ja

$$(A^{-1})^{-1} = A.$$

2. Jos A ja B kääntyviä, niin AB kääntyvä ja $(AB)^{-1} = B^{-1}A^{-1}$.

3. Jos A on kääntyvä, niin myös A^T on kääntyvä ja $(A^T)^{-1} = (A^{-1})^T$.

Tod. Kerrotaan vaikka oikealta ko. "kandidaatilla"

Nyt voidaan koota sopiva versio "käänteismatriisilauseeksi".

Käänteismatriisilause (Layssa monta versiota eri paikoissa)

Seuraavat ovat yhtäpitävät ($A(n \times n)$):

1. A on kääntyvä
2. $r(A) = n$
3. $\det(A) \neq 0$
4. $N(A) = \{0\}$ ($n(A) = 0$)
5. A :n sarakkeet ovat LRT ($\iff$) virittävät $\mathbb{R}^n : n$
6. A :n rivit ovat LRT ($\iff$) virittävät $\mathbb{R}^n : n$
7. (HY):llä $A\vec{x} = \vec{0}$ vain triviaaliratk. $\vec{x} = \vec{0}$
8. (EHY):llä $A\vec{x} = \vec{b}$ on ratkaisu $\forall \vec{b} \in \mathbb{R}^n$

Käänteismatriisikaavat ja laskenta

Determinanttien avulla voidaan esittää kaunis ratkaisukaava käänteismatriisille ja yhtälösystemille. Pienillä n ($n = 2, n = 3$) voivat olla käteviä. Suuremmilla hyödyttömiä. (Ellei ole aikaa odotella 500000 vuotta.)

Tarvitaanko käänteismatriisin laskemista?

Yleensä ei! Käänteismatriisi on teoreettisena välineenä hyödyllinen matriisilausekkeissa. Käytännössä sitä voitaisiin soveltaa yhtälösystemin ratkaisukaavana $\vec{x} = A^{-1}\vec{b}$. Mutta tämä on tehotonta ja numeerisesti epätarkempaa kuin suora ratkaisu.

Entä, jos oikeita puolia on paljon? No ei silloinkaan, vaan esim. LU-hajotelma.